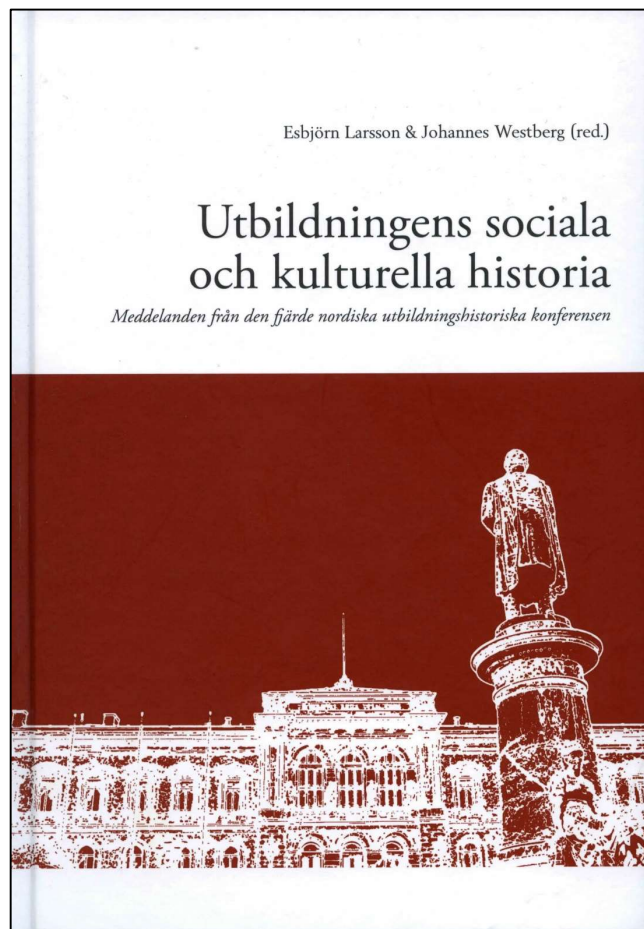

Faksimil

Donald Broady, Esbjörn Larsson & Johannes Westberg,
”Utbildningens sociala och kulturella historia: En översikt”,
pp. 9–19 i Esbjörn Larsson & Johannes Westberg (eds.),
*Utbildningens sociala och kulturella historia: Meddelanden från
den fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen*, Forskningsgruppen
för utbildnings- och kultursociologi, Uppsala universitet, 2010, 322 p.

Hela volymen kan laddas ned från <http://www.diva-portal.org/>

UTBILDNINGSHISTORISKA MEDDELANDEN

1

Editores: Esbjörn Larsson & Johannes Westberg

Till Bror Rudolf Hall
(1876-1950)

Utbildningshistoriska meddelanden

Redaktion: Esbjörn Larsson och Johannes Westberg

Utgivare och distributör; Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi
(Sociology of Education and Culture)

Postal address SEC, Uppsala University
 Box 2136, S-750 02 Uppsala
Phone 018-471 2440, int. +46 18 471 2440
Telefax 018-4712 400, int. +46 18 471 2400
URL http://www.skeptron.uu.se/uh/

Omslaget: Illustrationen på omslagets framsida bygger på en bild av universitetshuset i Uppsala. Bilden är tagen från universitetsparken i samband med konferensen och i förgrunden syns John Börjessons staty över Erik Gustaf Geijer. (Foto: Finn Calander)

© Författarna 2010

Sättning: Esbjörn Larsson och Johannes Westberg

Omslagslayout: Petra Wählin

Korrekturläsning: Germund Larsson

Översättningsarbete: Madeleine Michaëlsson

ISBN 978-91-86701-00-0

ISSN 2000-4168

urn:nbn:se:uu:diva-133280 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-133280>)

Printed in Sweden by Edita Västra Aros i Västerås

Innehåll

Förord.....	7
Utbildningens sociala och kulturella historia: En översikt..... av <i>Donald Broady, Esbjörn Larsson & Johannes Westberg</i>	9
Utbildningshistoria som forskningsområde: Några historiografiska, teoretiska och metodologiska synpunkter..... av <i>Marc Depaepe</i>	21
Arkitekterne, skolebyggeriet og velfærdsstaten 1940–1970 ca..... av <i>Ning de Coninck-Smith</i>	39
Riktade utbildningssatsningar för inhemska minoriteter: Några motiv och kategoriseringsproblem i historisk belysning..... av <i>David Sjögren</i>	61
From one model to the other: Swedish vocational education and training in the twentieth century..... av <i>Anders Nilsson</i>	83
Journalistutbildningens dilemma: Praktik eller teori? av <i>Elin Gardeström</i>	103
Menige mans humaniora: Centrala budskap i den första upplagan av Läsebok för folkskolan..... av <i>Henrik Edgren</i>	117
Educational selection technologies in neo-colonial Greenland: The preparation scheme in the Greenlandic educational system 1961–1976..... av <i>Christian Ydesen</i>	147
Professional debate and social structure in Swedish mathematics education: The case of geometry instruction at the lower secondary level..... av <i>Johan Prytz</i>	169
Teachers and the State: The teaching profession between autonomy and public reform ideologies in Sweden 1989–2009 av <i>Niklas Stenlås</i>	185
Skolgårdsfrågan: Asfalt, mobbning och framväxten av skolgården som ett politiskt och medialt problem..... av <i>Anna Larsson</i>	197
Konferensens presentationer	217
Uppsatsförfattarna.....	317
Konferensen i bild.....	319

Förord

För drygt ett år sedan arrangerades Fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen i Uppsala. I denna volym publiceras ett urval av konferensens presentationer tillsammans med korta sammanfattningar av konferensens samtliga bidrag.

Arbetet med konferensen och denna rapport har inte varit möjligt utan det stöd vi fått vid Uppsala universitet och från det nordiska utbildningshistoriska forskningsfältet. Miljön vid Nationella forskarskolan i utbildningshistoria och den i förtid avlidna Institutionen för utbildning, kultur och medier har varit en förutsättning för vårt arbete. Ett särskilt tack riktas till: de tålmodiga vaktmästarna vid universitetshuset, bröderna Hassan (för maten), Finn Calander (för de vackra bilderna), Katarina Ellingsson och Jila Ashaier (för ett stort arbete med konferensens webb), Marie Ols (för att hon såg till att allt fungerade) samt våra fantastiska konferensvärdar.

Allt har också sin ekonomiska grundval. Utan stöd från Historisk-filosofisk fakultet, Helge Ax:son Johnsons stiftelse, Vetenskapsrådet, Kollegiet för utbildningsvetenskaplig forskning vid Uppsala universitet och Uppsala kommun hade konferensen inte varit möjlig att genomföra. Bidrag för tryckning av konferensrapporten har även erhållits ur Vilhelm Ekmans universitetsfond.

Johannes Westberg

Koordinator för Fjärde utbildningshistoriska konferensen och redaktör för denna volym

Esbjörn Larsson

Konferensens *consigliere* och redaktör för denna volym

KAPITEL 1

Utbildningens sociala och kulturella historia

– en översikt

Donald Broady, Esbjörn Larsson, & Johannes Westberg

Fjärde nordiska utbildningshistoria konferensen fyllde hela Uppsala universitetshus 1–2 oktober 2009. Den samlade omkring 170 deltagare från Sverige, Danmark, Norge, Finland, Island, Tyskland och Belgien som utöver att lyssna till konferensens huvudtalare kunde välja mellan 24 olika sessioner med sammanlagt 128 presentationer.

Som arrangör för konferensen stod den svenska Nationella forskarskolan i utbildningshistoria med stöd från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (Uppsala), Helge Ax:son Johnsons stiftelse, Historiska institutionen vid Uppsala universitet, Uppsala universitets historisk-filosofiska fakultet, Kollegiet för utbildningsvetenskaplig forskning vid Uppsala universitet, Research Unit for Studies in Educational Policy and Educational Philosophy (Uppsala) samt Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté. Konferensen gästades också av utställare: Föreningen för svensk undervisningshistoria, Nationella forskarskolan i utbildningshistoria, Natur & kultur, Opuscula historica upsalien-sia samt Stockholms universitets förlag.

Svensk utbildningshistoria och konferensens förhistoria

Utbildningshistoria är ett mångvetenskapligt forskningsfält. I Sverige har den aldrig utvecklats till någon egen akademisk disciplin. Till skillnad från bland annat ekonomisk historia eller idéhistoria kan man inte disputeras i utbildningshistoria vid något svenskt universitet. Det har varit både en styrka och en svaghet. Till det senare hör att forskningen under långa perioder haft en jämförelsevis blygsam omfattning. Som helhet kan andra hälften av 1900-talet betraktas som en nedgångsperiod. Ansvaret för den akademiska utbildningshistoriska forskningen vilade under denna period i stor utsträckning på enskilda personer, som exempelvis pedagogen Wilhelm Sjöstrand och historikern Gunnar Richardson. Forskningen har också riskerat att bli fragmenterad. Den kritiska massa saknades som krävs för att ett forskningsfält ska kunna utvecklas.

Vinsten med att utbildningshistoria inte har utgjort någon institutionaliserad egen disciplin i Sverige har framförallt legat i den tvärvetenskapliga utvecklingspotentialen. Mångfalden av perspektiv och angreppssätt har bidragit till vitaliteten och växtkraften under de senaste tio eller tjugio åren då intresset åter tagit fart. Frånvaron av ämnesdisciplinära skygglappar har inneburit att utbildningshistorisk forskning i dag bedrivs inom en rad olika universitetsämnen. Utbildningshistoria såsom den bedrivs i Sverige kan därför inte ses som ett eget ämne; det är snarare ett forskningsfält där historiska aspekter av utbildning utforskas med hjälp av metoder hämtade från en rad olika discipliner och forskningstraditioner.

Svensk utbildningshistoria var länge närmast synonymt med pedagogikens historia, som under 1900-talets första hälft var ett framträdande inslag i svensk pedagogik- och lärarutbildning. Det historiska intresset inom pedagogikämnet blev emellertid nära nog utrotad efter andra världskriget när pedagogik blev ett beteendevetenskapligt snarare än humanistiskt eller samhällsvetenskapligt ämne. På universiteten fanns några få ställen där man ägnade sig åt pedagogikhistorisk forskning, såsom hos Wilhelm Sjöstrand i Uppsala eller, om vi beaktar hela det svenska språkområdet, hos Karl Bruhn i Helsingfors. I Lund hade John Landquist verkat, men han lämnade sin professur 1946. Under efterkrigstiden var det länge framför allt utanför universiteten, bland amatörhistoriker och hembygdsvetenskapsforskare, som pedagogikhistoria odlades. Under flera decennier var den typiske svenske pedagogikhistorieforskaren varken pedagog eller historiker eller ens forskare till yrket, utan en skollärare eller rektor som efter pensioneringen grävde i arkiven för att teckna sin skolas historia.¹

Inom historievetenskaperna var utbildningshistoria länge en ganska undanskymd företeelse, fränsett enstaka livskraftiga fält såsom universitetshistoria. Detta hade framförallt sin grund i att fram till mitten av 1960-talet var historisk forskning i Sverige närmast synonymt med politisk historia. 1960-talets introduktion av socialhistoria öppnade emellertid en rad nya forskningsfält och däribland det historiska studiet av utbildning.²

Med 1970-talet, och det ökade inflytandet från samhällsvetenskapliga teorier om klass och samhälle inom historievetenskapen, följde en revisionistisk rörelse som ifrågasatte den traditionella utbildningshistoriska forskningens ofta ateoretiska historiesyn. I stället ville man sätta in utbildning i ett vidare sammanhang i en strävan att hitta generella förklaringsmodeller. Denna anda präglade även mycket av 1980-talets utbildningshistoriska forskning, vilket exempelvis ledde till att utbildning studerades som maktmedel för social

¹ Donald Broady: Nationell forskarskola i utbildningshistoria. Program, 18 april 2004; Donald Broady & Esbjörn Larsson, "Utbildningshistorisk forskning vid svenska lärosäten och bildandet av en nationell forskarskola i utbildningshistoria" i *Vägval i skolans historia* (2007:2-3) s. 3.

² Ragnar Björk, "Utbildningsforskning som historisk analys", i Staffan Selander (red.), *Forskning om utbildning: en antologi* (Stockholm: Symposium 1992) s. 331-341.

reproduktion eller att man visade hur barn historiskt definierats genom att skiljas ut från andra åldersgrupper.³

Till de insatser som placerade utbildning i ett samhälleligt perspektiv, och som även uppmärksammades internationellt, hörde den forskning som bedrevs vid Lunds och Umeå universitet. I Lund hävdade Lars Sandberg i en uppmärksammat artikel att svensken vid 1800-talets mitt var en "Impoverished Sophisticate"; Sveriges humankapital var, som en följd av en omfattande folkundervisning, stort samtidigt som landet var fattigt. Den svenska utbildningsnivån var dock, menade Sandberg, en förutsättning för den starka ekonomiska utveckling som sedan följde.⁴ I Umeå bedrev Egil Johansson sitt högst internationellt orienterade arbete med att kartlägga och analysera den svenska befolkningens läskunnighet. Genom omfattande kvantitativa undersökningar kunde han ifrågasätta nödvändigheten i sambandet mellan modernisering och läskunnighet, och visa att även det tidigmoderna samhället kunde karaktäriseras av spridd läskunnighet.⁵

Utbildningshistoria runt sekelskiftet 2000

Under de senaste tjugo åren har den utbildningshistoriska forskningen i vårt land utvecklats till ett av de allra mest livaktiga utbildningsvetenskapliga forskningsfälten. En inventering av svenska avhandlingar under perioden 1990-2002 ger belägg för denna utveckling.⁶ Utifrån en definition av utbildningshistoria som "det historiska studiet av bildning, utbildning, undervisning, fostrande och lärande" kunde 110 avhandlingar från den aktuella perioden hänföras till det utbildningshistoriska området. Någon absolut avgränsning mot andra forskningsområden var varken möjlig eller önskvärd. I stället pekade sammanställningen ut olika tyngdpunkter i fältet och inom de discipliner och miljöer där utbildningshistorisk forskning bedrevs.

Inventeringen visade att svensk utbildningshistorisk forskning är bred. Avhandlingarna var spridda på inte mindre än 16 olika ämnen: ekonomisk histo-

³ Lars Petterson, "Pedagogik och historia: en komplicerad förbindelse" i Staffan Selander (red.) *Kobran, nallen och majjen: tradition och fömyelse i svensk skola och skolforskning* (Stockholm: Myndigheten för skolutveckling 2003), p. 369 f. Exempler refererar till Tomas Englund, *Curriculum as a political problem: changing educational conceptions, with special reference to citizenship education* (Lund: Studentlitteratur 1986) och Bengt Sandin, *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan: folkundervisning och barnuppsfostran i svenska städer 1600-1850* (Lund: Arkiv 1986).

⁴ Lars Sandberg, "The Case of the Impoverished Sophisticate: Human Capital and Swedish Economic Growth before World War", i *The Journal of Economic History* (1979:1). Sandbergs tesser har på senare tid uppmärksammats i Sanderson, Michael, "Educational and Economic History: The Good Neighbours" i *History of Education* vol (2007: 4-5).

⁵ För en introduktion till Egil Johanssons arbete och den forskningsmiljö som han byggde upp, se Daniel Lindmark, "Från Bygdeå till Budapest: 30 år av utbildningshistorisk projektforskning", i Göran Larsson (red.), *Arkiven i forskningens tjänst: 20 år med Forskningsarkivet vid Umeå universitet* (Umeå: Forskningsarkivet 2003).

⁶ Redovisningen av inventeringen bygger på Esbjörn Larsson, *Inventering av utbildningshistorisk forskning vid svenska lärosäten [med förord av Donald Broady]* (Uppsala: SEC Research Reports 2003).

ria, etnologi, historia, idé- och lärdomshistoria, juridik, konstvetenskap, kulturgeografi, kyrkohistoria, litteraturvetenskap, musikpedagogik, pedagogik, religionsvetenskap, socialt arbete, sociologi, teatervetenskap och tema barn. Dock hade nära två tredjedelar av avhandlingarna lagts fram inom något av de tre ämnena pedagogik, historia och idé- och lärdomshistoria.

Vidare visade inventeringen på en jämn spridning av publicerade avhandlingar i såväl tid som rum. Under perioden 1990-2002 publicerades mellan fyra och tolv utbildningshistoriska avhandlingar om året, med undantag för 2001 då inte mindre än 19 avhandlingar på ett eller annat sätt berörde utbildningshistoriska frågor.

Geografiskt var avhandlingarna jämnt spridda över i första hand Lunds universitet, Uppsala universitet, Umeå universitet, Lärarhögskolan i Stockholm, Linköpings universitet och Stockholms universitet. I mindre antal hade avhandlingar lagts fram även vid Örebro universitet, Tekniska högskolan i Luleå (nuv. Luleå tekniska universitet) och Musikhögskolan i Stockholm jämte enstaka från andra håll. Med andra ord: med detta mått mätt, antal utgivna avhandlingar, fanns inget självklart centrum för svensk utbildningshistorisk forskning. De 110 avhandlingsförfattarna var verksamma vid inte mindre än 42 olika institutioner.

Könsfördelningen var jämn och åldersspannet stort, 44 år mellan den yngste och den äldste vid disputationstillfället. Unga manliga avhandlingsförfattare vara vanligast inom historia och till viss del även idé- och lärdomshistoria, medan kvinnor i mogen ålder främst återfanns inom ämnet pedagogik.

Vidare illustrerade inventeringen den traditionella arbetsdelningen mellan historiker och pedagoger – där historiker främst studerar utbildning för att komma åt mer allmänna historiska trender, medan pedagoger i större utsträckning intresserat sig för utbildningen i sig.

Trots att inventeringen inte påvisade någon tydlig trend vad gällde antalet utbildningshistoriska avhandlingar har det under de senaste tio till femton åren funnits andra uttryck för ett växande intresse för utbildningshistorisk forskning. En upptakt var arrangerandet av en tredagarskonferens i september 1998 vid Lärarhögskolan i Stockholm som skulle få uppföljare; den i Uppsala 2010 var den hittills fjärde i serien.

Omfattningen av 1998 års konferens var den största som forskningsfältet sett på länge, om ens någonsin. Ett 60-tal paper presenterades och utgavs i den 600-sidiga konferensskriften *Pedagogikhistorisk forskning: perspektiv, betydelse och funktion i dagens samhälle*.⁷ Ser man till deltagarsammansättningen var det framförallt en svensk angelägenhet och som namnet angav framför allt pedagoger som bidrog.

⁷ *Pedagogikhistorisk forskning: perspektiv, betydelse och funktion i dagens samhälle: konferens 10-12 september 1998*. (Lärarhögskolan i Stockholm: Stockholm 1999). Huvudansvariga var Per Johan Ödman och Donald Broady. Inbjudna plenarföreläsare var David Hamilton och Peter Burke.

Denna konferens följdes sedan av en andra konferens i slutet av september 2003, vilken benämndes "Pedagogikhistorisk forskning – Perspektiv, metoder, förhållningssätt". Deltagarna från grannländerna var denna gång högre, vilket gjorde att konferensen nu kallades nordisk. Vidare deltog fler historiker och idéhistoriker.⁸

Parallellt med dessa konferenser pågick även arbetet med att skapa en forskarskola som kunde främja pedagogikhistorisk och utbildningshistorisk forskning i Sverige. Den refererade inventeringen, finansierad av Vetenskapsrådet, var ett led i detta arbete och fungerade som en grund för såväl en programförklaring som ansökningar om medel för skapandet av en forskarskola. Det uttalade syftet med forskarskolan var tudelat; dels att tillföra historievetenskaplig kompetens till lärarutbildningsområdet, dels att öka intresset för utbildningsstudier inom de historievetenskapliga disciplinerna. I linje med detta mångvetenskapliga syfte kom forskarskolan att ges namnet Nationella forskarskolan i utbildningshistoria.

Med stöd från Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté var det möjligt att påbörja verksamheten under 2005. Sedan dess har forskarskolans verksamhet utvidgats i och med att doktorander från olika lärosäten och discipliner valt att associera sig för att ta del i forskarskolans olika föreläsningar, seminarier, workshops och kurser. Till dags dato har över 40 doktorander inom didaktik, filosofi, historia, idéhistoria, pedagogik, pedagogisk psykologi, pedagogisk sociologi, pedagogiskt arbete, sociologi samt utbildningssociologi deltagit i forskarskolans verksamhet som associerade doktorander.⁹

Utöver arrangerandet av kurser och seminarier för doktorander arbetar forskarskolan också med att främja utbildningshistorisk forskning genom det utbildningshistoriska nätverk som bildades i samband med Svenska Historikermötet i Uppsala i april 2005.¹⁰

Under de år som därefter följde förefaller den svenska utbildningshistoriska forskningen ha blivit allt mer sammanhållen. Med bland annat stöd från den nybildade forskarskolan blev exempelvis Historikermötet i Uppsala 2005 det första av Svenska historiska föreningens möten där utbildningshistoria, i likhet med andra ämnesområden såsom exempelvis politisk historia och genushistoria, samlades i en egen serie av sessioner, nämligen inte mindre än sju sessioner.¹¹ Detta har vidare visat sig bli ett återkommande inslag i och med att även det följande historikermötet i Lund 2008 innehöll ett spår av sessioner under temat utbildningshistoria.¹²

⁸ Se Pedagogikhistorisk forskning – Perspektiv, metoder, förhållningssätt: konferens 25–27 september 2003 [Publicerat konferensmaterial].

⁹ <<http://www.skeptron.uu.se/utbhist/>>, 16/11 2010.

¹⁰ <<http://www.skeptron.uu.se/utbhist/natvark.htm>>, 16/11 2010.

¹¹ <<http://www.skeptron.uu.se/broadly/sec/e-0504-histmote.htm>>, 16/11 2010.

¹² <http://www.hist.lu.se/historikermote_2008/info/08HistorikermotetProgram.pdf>, 16/11 2010, s. 12 f.

Denna utveckling har också skett i andra fora. I mars 2006 arrangerade Institutionen för Humaniora vid Mittuniversitetet i Härnösand workshopen "Nyttiga kunskaper, sann gudsfruktan och goda seder: den unga människan i fostran och undervisning, 1600-1920",¹³ och på hösten samma år hölls den tredje nordiska pedagogikhistoriska konferensen vid Lärarhögskolan i Stockholm under temat "Kultur, makt och utbildning".¹⁴ Under 2007 arrangerade Nationella forskarskolan i utbildningshistoria workshops med deltagare från hela landet under rubrikerna "Ny utbildningshistorisk forskning" och "Nya perspektiv på skolans historia". I september 2008 genomfördes konferensen "Fostran i skola och utbildning – historiska perspektiv" i Umeå, som hösten 2010 följdes upp med en workshop på temat Norrlands utbildningshistoria.¹⁵

För tio år sedan fanns som nämnts inget självklart centrum för svenska utbildningshistorisk forskning, som då var tämligen jämt fördelade på snart sagt alla lärosäten med mer omfattande humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. I dag är det tydligt att två centra vuxit fram, ett vid Umeå universitet och ett vid Uppsala universitet.

Studiet av utbildningens sociala och kulturella historia

I likhet med de tre föregående konferenserna präglades den fjärde av en strävan att stärka och utveckla den utbildningshistoriska forskningen i Sverige och i Norden. Dock hade somligt ändrats. Den ordnades till skillnad från de tidigare inte vid Lärarhögskolan i Stockholm utan i Universitetshuset i Uppsala. Den var mer mångvetenskaplig. Redan under förberedelserna tog detta sig uttryck i de inbjudningar som skickades ut. Inför tidigare konferenser hade information främst skickats till lärarutbildningar och institutioner för pedagogik och didaktik. Denna gång inbjöds också ett brett spektrum av framförallt historievetenskapliga institutioner att delta. Även benämningen ändrades: medan de tre första konferenserna hade varit "pedagogikhistoriska" kallades den fjärde "utbildningshistorisk".

Eftersom konferensen var jämförelsevis stor och mångvetenskaplig till sin karaktär blev innehållet ganska varierat. Huvudtemat var dock *utbildningens sociala och kulturella historia*. Vårt syfte var att skapa utrymme för sessioner som behandlade frågeställningar kring utbildningskulturer, olika kategorier av lärare, elever och studenter samt olika sociala gruppers förhållande till utbildning. Vi tänkte oss att de studier som presenterades skulle handla om exempelvis sådant som olika sociala gruppers utbildningsstrategier, rekrytering av elever och studenter till olika utbildningar, den kultur som odlas vid

¹³ <<http://www.miun.se/upload/Institutioner/HUM/Dokument/Program.pdf>>, 16/11 2010.

¹⁴ Pedagogikhistorisk forskning – Kultur, makt och utbildning: 3:e nordiska konferensen 28–29 september 2006 [Opublicerat konferensmaterial].

¹⁵ Länkar till dessa evenemang finns samlade i Nationella forskarskolans kalendarium, se <<http://www.skeptron.uu.se/utbhst/kalendarium.htm>>, 16/11 2010.

dessa utbildningar, professionaliseringssträvanden och sambanden mellan utbildning, karriär och arbetsliv.

Detta tema utvecklades även av konferensens två huvudtalare, Marc Depaepe och Ning de Coninck-Smith, vilkas anföranden finns publicerade i denna volym. Marc Depaepe, professor vid universitetet i Leuven, är en central gestalt inom europeisk utbildningshistoria både i kraft av sina egna undersökningar och tack vare bland mycket annat sitt mångåriga engagemang som redaktör (tillsammans med Frank Simon) för *Paedagogica Historica* och som president för ISCHE (*International Standing Conference for the History of Education*). Depaepes tankeväckande bidrag behandlade den utbildningshistoriska forskningens framväxt och tillstånd. Bland annat argumenterade han för en utbildningshistorisk forskning som är historisk till sin karaktär och inget annat. Det kan låta som en självklarhet men får konsekvenser. Utbildningshistorisk forskning ska inte i första hand förse oss med avskräckande eller inspirerande exempel, utan i stället innebära studiet av en historisk utveckling i sociala och kulturella sammanhang.

Ning de Coninck-Smith är en av de alltför fåtaliga dedikerade danska utbildningshistorikerna, vilket hon kombinerar med ett intresse för barndomens historia. Hon har nyligen tillträtt en professur vid Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. I sitt anförande uppmärksammade hon olika sätt att närma sig skolans utveckling och det faktum att denna utveckling inte låter sig förstås enbart utifrån pedagogiken. Genom ingående studier av skolbyggnationer i Danmark under senare delen av 1900-talet visar de Coninck-Smith hur skolans utveckling präglades av en dialog mellan arkitekturen och pedagogiken. Inte sällan var arkitekterna de pådrivande.

Konferensens deltagare – bakgrund och hemvist¹⁶

Den fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen samlade omkring 170 deltagare, att jämföras med 126 vid närmast föregående konferens. Sju länder var representerade men med ett fåtal undantag kom deltagarna från Sverige, Danmark eller Norge. Med andra ord var konferensen snarare skandinavisk än nordisk. Svenskarna var i stark majoritet. De utgjorde fyra femtedelar av deltagarskaran, vilket var samma andel som under 2006 års konferens.

Frågan om huruvida svenskarnas dominans var ett problem som bör åtgärdas diskuterades under några av plenumöverläggningarna. Ett alternativ som presenterades var att acceptera sakernas tillstånd och låta kommande konferenser bli i huvudsak svenska angelägenheter, vilket rimligen innebär att ordet "nordisk" i benämningen slopas. Andra ville hålla fast vid ambitionen att tillhandahålla en nordisk eller åtminstone skandinavisk samlingsplats.

¹⁶ Uppgifterna rörande de berörda konferenserna är hämtade från: Pedagogikhistorisk forskning – Kultur, makt och utbildning: 3:e nordiska konferensen 28–29 september 2006 [Opublikerat konferensmaterial]; Fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen 2009 [Opublikerat konferensmaterial].

Vi som fungerade som arrangörer var tvungna att berätta att det senare är lättare sagt än gjort. Trots att inbjudningar och information skickats till talrika lärosäten och forskningsmiljöer även i grannländerna, kom den övervägande delen av sessions- och paperförslagen från svenskar. En förklaring är att utbildningshistorisk forskning har olikartad ställning och omfattning i de nordiska länderna. När någon klagade över den dåliga uppslutningen från dansk sida genmålde Ning de Coninck-Smith att nästan alla danska utbildningshistoriker faktisk hade infunnit sig.

De svenska deltagarna utgjorde således en majoritet. Bland dem kom ungefär var tredje från Uppsala universitet och var sjätte från Stockholms universitet, och därutöver åtskilliga från Umeå universitet, Karlstads universitet, Södertörns högskola, Göteborgs universitet, Försvarshögskolan, Högskolan Dalarna, Lunds universitet och Örebro universitet. Att deltagarna från lärosätet som förestod konferensen var överrepresenterade är inte så konstigt. Vid den tredje pedagogikhistoriska konferensen kom drygt var femte från Lärarhögskolan och räknar man också in andra institutioner i Stockholm uppgick andelen till närmare en tredjedel.

Utgår man från deltagarnas ämnesmässiga hemvist kan en betydligt jämnare fördelning noteras i jämförelse med föregående konferens 2006, då merparten, närmare 70 procent, representerade ämnet pedagogik och 24 procent rent historievetenskapliga ämnen. Under 2010 års konferens företrädde närmare tre av fyra av deltagare antingen historiska vetenskaper (historia, idéhistoria eller ekonomisk historia) eller pedagogiska dito (pedagogik, didaktik, pedagogiskt arbete etcetera). Fördelningen mellan dessa två kategorier var tämligen jämn; pedagogernas andel var drygt två procentenheter högre än historikernas. Bland övriga discipliner som företrädde av flera deltagare ingick utbildnings-sociologi, konstvetenskap, religionshistoria, krigsvetenskap, sociologi, tema barn samt retorik.

Nämnas kan också att deltagarnas aktivitetsgrad var mycket hög vid 2009 års konferens. Det genomfördes inte mindre än 128 presentationer inom ramen för 24 sessioner. Flertalet av deltagarna agerade således inte bara publik utan presenterade även egen forskning.¹⁷ En närmare granskning av sessionernas sammansättning visar också att elva av dessa involverade deltagare från olika länder. Vidare kan noteras att vid nitton av sessionerna fanns det deltagare från olika discipliner. Ett gott exempel på ett möte över ämnes- och nationsgränserna var sessionen "När praktikgrundad kunskap möter högskolan - kontinuitet och förändring i högre utbildning", som samlade representanter för ämnena pedagogik, idéhistoria, historia och konstvetenskap från Örebro, Södertörn, Stockholm, Helsingfors, Tromsø och Uppsala.

Vad gäller det tvärvetenskapliga samarbetet kan noteras att inte mindre än 15 av de 24 sessionerna hade deltagare från såväl historievetenskapliga discipli-

¹⁷ Vid 2006 års konferens hölls fjorton sessioner med sammanlagt 70 presentationer, vilket innebar att presentatörerna även då utgjorde en majoritet av deltagarna.

ner som pedagogiska dito. Detta är värt att notera mot bakgrund av det vid många konferenser vanliga förhållandet att disciplinerna och subdisciplinerna har egna separata spår. Sätillvida uppnåddes syftet att förena utbildningshistoriska forskare från olika håll.

Konferensens sessioner och deras innehåll

Konferensens sessioner vittnade om den aktuella utbildningshistoria forskningens bredd inte bara i fråga om discipliner utan även i fråga om ämnesval.

Eftersom konferensen anordnades vid Uppsala universitet kom den i någon mån att präglas av det intresse för utbildningens sociala och ekonomiska historia som här vuxit sig starkt. Vid sidan av sessioner om förskolans historia, utbildningens ekonomiska historia, islamisk utbildning och förändringar i lärarutbildningens rekrytering ordnades två sessionspass om transnationella strategier inom högre utbildning och kulturella fält. Utgångspunkten för de sistnämnda var att Sverige aldrig varit självförsörjande på utbildning. Såväl studenter, lärare och forskare som vetenskapliga inflytanden har både importerats och exporterats. Importen skedde tidigare framförallt från den europeiska kontinenten och sedermera från USA och andra anglosaxiska länder. Sessionens paper behandlade bland annat invandringen av utländska språklärare i 1800-talets Sverige, Svenska Amerika-Stiftelsens stipendiater sociala ursprung och karriärer samt betydelsen av förtrogenhet med det franska språket och fransk kultur för karriärer inom det kulturella fältet i Sverige under 1900-talet.

Av konferensen framgick även det stora intresse för läroplanshistoria som fortfarande karakteriserar svensk utbildningshistoria. Tre sessionspass arrangerade av Ulf P. Lundgren och Harald Jarning behandlade detta tema. De ämnen som berördes var bland annat tre generationer av läroplansreformer i Norge, introduktionen av standardiserad mätning inom de svenska och tyska skolsystemen under 1900-talets första hälft samt de svenska matematiklärares debatt om geometriundervisningen under perioden 1920-1960.

Under ledning av Agneta Linné, Lars Petterson och Sune Åkerman ägnades tre sessionspass åt folkskolelärares historia. Det första passet utgick från projektet "Folkskollärarna i samhällsutvecklingen i Norden 1860-1960", det andra handlade om folkskollärares insatser i lokalsamhället, och under det tredje diskuterades folkskollärarkåren ur genusperspektiv och i mångvetenskaplig miljö. Bland bidragen kan nämnas studiet av *Läsebok för folkskolan* såsom en del av det nationella projektet, Torgny Nevéus presentation av sin bok *I katedern på orgelstolen vid biskoporna: en folkskollärares verksamhet för hundra år sedan* samt en studie över folkskollärarinnorna och kvinnorörelsen med utgångspunkt i Ulla Alm Lindströms gärning som bland annat redaktör för folkskollärares tidning.

Stort intresse rörde också de texter som presenterades vid dubbelsessionerna "Att sortera och dokumentera skolelever". Ofta med utgångspunkt från

ett post-foucaultianskt perspektiv uppmärksammades sessionen skolans särskiljningsmekanismer, och hur dessa fungerat genom begrepp som till exempel dyslexi. Bland annat uppmärksammades begreppet obildbar som en social konstruktion och i en undersökning av hur grönländska barn valdes ut för undervisning i Danmark studeras denna praktik utifrån neokolonialism.

Den expansiva utbildningshistoriska forskningsmiljön i Umeå representerades av två sessioner, arrangerade av Daniel Lindmark och Björn Norlin. Vid Lindmarks session presenterades projektet "Historia utan gräns: Den internationella historieboksrevisionen 1919–2009".¹⁸ I dess fokus står det nordiska och europeiska samarbetet för att reformera historieundervisningen. Bland annat studeras hur internationella konferenser och ömsesidig läroboksgranskning arrangerades i strävan efter att förändra historieämnets karaktär från politisk och militär historia till social och kulturell historia, och hur man arbetade för att introducera nordiska, europeiska och globala perspektiv.

Norlins dubbelsession "Elevkultur och institutionsliv" behandlade bland annat idrottens betydelse för läroverkskulturen, skolgårdarnas förändrade betydelse under framförallt 1960- och 1970-talen, olika perspektiv på kamratfostran och självverksamhet, ungdomstidens betydelse för konstruktionen av klass och kön samt skolfanornas betydelse för detta identitetsskapande. Ämnet för dessa två sessionspass kan därmed sägas ha knutit an till Lisa Rosén Rasmussens och Helle Bjergs session "Livet i skolen – skolen for livet?", som handlade om på vilka sätt utbildningens kulturhistoria kunde skrivas med utgångspunkt från erfarenheten av bland annat bollsparkande, de äldre killarna i skolan och bagarens kakor.

Med sikte mot Umeå 2012

När man ser tillbaka på den fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen finns således mycket att glädjas åt. Att svenskarna dominerade så stort var kanske inte idealt, men åtskilliga kolleger från de, rent kvantitativt, jämförelsevis mindre norska och danska utbildningshistoriska forskningsmiljöerna fanns trots allt på plats. Blandningen av företrädare för olika discipliner var tillfredsställande. Konferensserien har verkligen utvecklats i mångvetenskaplig riktning.

Samtidigt visade konferensen på forskningsområden där mer kan göras. Hit hör uppenbart tidigmodern utbildningshistoria, men också förhållandet mellan utbildning och religion, som trots ovan nämnda session om islamisk utbildning hamnat i skymundan. Som historiker med intresse av sociala och ekonomiska perspektiv önskar vi förstas också ytterligare studier kring i synnerhet utbildningens ekonomiska förutsättningar.

Inför den femte konferensen finns det också andra önskemål. Framförallt inser många vikten av att engagera fler deltagare från andra länder än Sverige,

¹⁸ <<http://info.adm.umu.se/FoDB/Projektbeskrivning.aspx?id=363>>, 15/11 2010.

och att utveckla samarbetet över disciplin- och nationsgränser även under tiden mellan de utbildningshistoriska konferenserna.

Valet av Umeå universitet ger konferensen goda möjligheter att utvecklas i en positiv riktning. Institutionen för idé- och samhällsstudier i Umeå är mångvetenskaplig, och bedriver forskning inom en rad discipliner, däribland arkeologi, filosofi, historia, idéhistoria, religionsvetenskap och teologi. Vid institutionen finns också en omfattande utbildningshistorisk forskningsmiljö, som bygger vidare på den av Egil Johansson grundade och redan nämnda starka traditionen av studier om läs- och skrivkunnighet. I övrigt är forskningen inriktad mot utbildningshistoriska aspekter på fostran, mångkultur och ämnesdidaktik.

I forskningsmiljön har ingått fem internt finansierade doktorandprojekt som behandlat ämnen som elevkultur och minoriteters medborgarskolning. Vid institutionen finns även det ovan nämnda projektet "Historia utan gräns" inom vilket ytterligare tre doktorander finansieras. Projektet, som bygger på ett samarbete med mellan Umeå universitet, Karlstads universitet och Georg Eckert-institutet för internationell läroboksforskning i Braunschweig, Tyskland, har i nuläget nio deltagare, finansierade av Vetenskapsrådet och Umeå universitet.¹⁹

Institutionens utbildningshistoriska miljö har också välutvecklade internationella kontakter. Vid sidan om fortsatt samarbete med Georg Eckert-institutet har man framförallt riktat sig mot det anglosaxiska området. Detta har märkts bland annat genom att man var huvudarrangör för de internationella konferenserna "Pietism, Revivalism and Modernity, 1650–1850" (2005) och "Technologies of the Word: Literacies in the History of Education" (ISCHE 28; 2006). Det ska bli spännande att se vad dessa förbindelseänkar med utbildningshistoriker utanför Sveriges och Nordens gränser kommer att betyda för genomförandet av den femte nordiska utbildningshistoriska konferensen år 2012.

Konferensrapportens syfte och disposition

Denna konferensrapport innehåller ett axplock ur allt det som presenterades vid konferensen. Utöver skriftliga versioner av de två huvudtalarnas föreläsningar innehåller den ytterligare åtta uppsatser samt abstracts till alla 128 presentationerna. Tillsammans ger texterna en bild av den bredd – både i ämnesval och i disciplinär tillhörighet – som kännetecknade konferensen.

Inte minst Marc Depaepes öppningsanförande väcker ett antal frågor: Vilken är den utbildningshistoriska forskningens ställning idag? Vilka principer bör vägleda den framtida utvecklingen? Vilka slag av källmaterial kan begagnas? Frågor som man med fördel kan hålla i minnet vid läsningen av de övriga bidragen.

¹⁹ <<http://info.adm.umu.se/FoDB/Projektbeskrivning.aspx?id=363>>, 16/11 2010.

Denna konferensrapport innehåller ett axplock av de arbeten som presenterades vid den fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen den 1–2 oktober 2009. Utöver konferensens keynotes, innehåller den nio artiklar och abstracts till konferensens samtliga 128 presentationer. Syftet med rapporten är att genom dessa texter ge en god bild av den bredd – både i ämnesval och disciplinär tillhörighet – som kännetecknade konferensen.

Vi föreställer oss gärna att rapporten säger något om den utbildningshistoriska forskningens tillstånd i dag. Mycket tack vare professor Marc Depaepes keynote erbjuder volymen också en spännande referenspunkt, som i detta avseende väcker ett antal frågor: vilken är den utbildningshistoriska forskningens ställning idag? Vilka principer bör vägleda den? Vilket källmaterial bör begagnas? Frågor man med fördel kan hålla i minnet när man läser de övriga bidragen.

UTBILDNINGSHISTORISKA
MEDDELANDEN

ISSN 2000-4168
ISBN 978-91-86701-00-0